

NEOKLAUDİOPOLİS'İN ARAŞTIRMA TARİHİ ÜZERİNE NOTLAR (VEZİRKÖPRÜ, SAMSUN İLİ)

TÖNNES BEKKER-NIELSEN*

Giriş¹

Büyük İskender'in ölümüyle kurduğu İmparatorluk parçalanmış ve bu İmparatorluğun kalıntılarından Kuzey Anadolu'da birkaç krallık ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de, MÖ 281 tarihinde kral ünvanını alan kurucusu I. Mithridates'in (Mitridat Krallığı) adıyla da anılan Pontus Krallığı'dır. Hanedanın son hükümdarı VI. Mithradates Eupator'un iddialı fetih politikası hem kendisinin, hem de krallığının sonu olmuştur.² Mithradates'in bozguna uğrayıp ölmesi sonrasında Kuzey Anadolu'da Roma İmparatorluğu'nun yeni sınırlarını düzenleme görevi muzaffer Roma komutanı Pompeius'a verilmiş, bazı uç sınırlarda bulunan bölgeler ise yerel prensliklere teslim edilmiştir. Pontus krallığının çekirdek alanı ve kıyı bölgesinde bulunan liman şehirleri eski krallık Bithynia ile birleştirilerek *Pontus ve Bithynia* eyaleti oluşturulmuştur. İç Pontus bölgesine hakim olan kraliyet kaleleri yerle bir edilmiş ve yeniden iskan edilmemeleri için bu kalelere su sağlayan kaynaklar taşlarla doldurulmuştur. Daha önce bu kalelerin üstlenmiş olduğu kontrol görevi de komutan Pompeius tarafından oluşturulmuş ve doğuda Eupatoria-Magnopolis'den batıda Pompeiopolis'e bir zincir oluşturarak uzanan ve her biri geniş bir kırsal alanın idaresinden sorumlu yeni şehirlere devredilmiştir.³

Bu yeni şehirlere bir tanesi de bugünkü Vezirköprü, o günkü adıyla Neapolis'tir. Kuruluşunu Strabon (ölümü yak. MS 20) *Coğrafya* adlı kitabında, "Pompeius, Phazemon köyü yakınlarındaki köy yerleşimini şehir statüsüne yükseltmiş ve adına Neapolis demiştir" şeklinde anlatır.⁴ Şehir toprakları *Phazemonitis* veya *Neapolitis* olarak bilinmiştir. Yaklaşık 25 yıl sonra Phazemonitis Roma Eyaletinden ayrılarak bağımsız bir prenslik haline gelmiştir. Son yöneticisi II. Deiotaros Philadelphos'un MÖ 6/5 deki ölümünden sonra Neapolis tekrar Roma İmparatorluğu'na katılmıştır. Daha sonra ismi İmparator Claudius (41-54) şerefine *Neoklaudiopolis* olarak değişmiştir. MS 2. yüzyılda İskenderiye'li Klaudyos Batlamyus *Coğrafya*

* Doç. Dr., Güney Danimarka Üniversitesi, Tarih Bölümü, Campusvej 55, DK-5230 Odense M, tonnes@sdu.dk, Danimarka

¹ Yazar, Prof. Dr Rainer Czichon'a (Berlin Özgür Üniversitesi), Dr Julie Dalaison'a (Lyon Üniversitesi), Dr Vera Sauer'a (Güney Danimarka Üniversitesi), Dr Vladimir Stolba'ya (Aarhus Üniversitesi) bildirimini hazırlanması sırasındaki yardımları ve yapıcı eleştirileri, Gülgün Girdivan'a ise çalışmayı Türkçe'ye çevirdiği için teşekkür eder.

² Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin, İstanbul, 2007, ss. 446-510.

³ Jakob Munk Højte, "From Kingdom to Province: Reshaping Pontos after the Fall of Mithradates VI", Tønnes Bekker-Nielsen (ed.), *Rome and the Black Sea Region: Domination, Romanisation, Resistance* (Black Sea Studies, 5), Aarhus University Press, Aarhus, 2006, ss. 15-17; Christian Marek, *Geschichte Kleinasiens in der Antike*, C.H. Beck, München, 2010, ss. 364-368.

⁴ Strabon, *Coğrafya*, 12.3.38.

kitabında buradan hem Neoklaudiopolis hem de 'Andrapa' olarak söz eder.⁵ Dolayısıyla, Andrapa Pompeius tarafından şehir statüsüne yükseltilmiş olan yerleşimin orijinal adı olmalıdır. Zaman içerisinde bu ad tamamen *Neoklaudiopolis*'in yerine geçmiş ve *Andrapa* hem şehir adı olarak, hem de piskoposluk merkezi adı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Daha sonraları Türkçe konuşan fatihler buraya 'Köprü' ismini vermişlerdir. Ünlü gezgin Evliya Çelebi (1611-1682) 1648 yılında Köprü'yü ziyaret etmiş ve bu yerleşimi altı bin ev, onbir han, kırksekiz okul ve bin dükkana sahip oldukça geniş ve zengin bir yerleşim olarak anlatmıştır. Ancak Evliya Çelebi'nin her söylediğine itibar etmemek gerektiği de göz ardı edilmemelidir. Ayrıca Köprü Kedi Kalah,⁶ Ghedakara,⁷ Kedaghara, Gidaqra⁸ veya Karakede olarak da kayıtlara geçmiştir.

Bu şehirden yetişmiş ve arka arkaya vezir olarak görev yapmış olan en ünlü evlatları aile isimlerini doğum yerleri olan Köprü'den türeterek *Köprülü* adını almışlardır. Daha sonra onların şerefine yerleşim *Vezirköprü* adını almıştır. Yerleşim günümüzde de halen bu isimle bilinmektedir.

Nümizmatlar

Neapolis-Neoklaudiopolis tarihiyle ilgili modern araştırmalar bu şehre ait sikkelerin incelenmesiyle başlamıştır. Şehir tarihiyle ilgili en erken, ancak pek de başarılı olmamış ilk araştırmalar iki Fransız nümizmat Jean Tristan de Saint-Amant (1595-1656) ve Jean Hardouin (1646-1729) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tristan'ın *Commentaires historiques contenant l'histoire générale des empereurs, impératrices, césars et tyrans de l'empire romain* adlı kitabı Roma tarihini tüm İmparatorları kapsayacak şekilde detaylı olarak anlatır. Kitapta her döneme ait sikkelerden ve bu sikkeler üzerindeki yazılardan örnekler yer alır. İmparator Caracalla ile ilgili bölüm yüz sayfadan fazla olup, arka yüzünde sunak ve yılan olan tek sikke (Resim 1)⁹ ile temsil edilir. Tristan sikkenin üzerindeki yazıyı "Neoklaudiopolis'lilerine ait" anlamına gelen *Neoklaudiopoleiton* şeklinde tek bir kelime olarak okur ve bu *Neoklaudiopolis*'i Isauria Klaudiopolis'i (Ninika) olarak tanımlar. Böylece Klaudiopolis kelimesi başına ilave edilen *Neo* önekinin bu yerleşimi Bithynia Klaudiopolis'inden ayırmak üzere konduğunu varsayar.

Tristan'ın bu yorumuna Jean Hardouin, antik sikkeleri şehir isimlerine göre alfabetik olarak sıraladığı *Nummi antiqui populorum et urbium illustrati* (1684) adlı katalogu vasıtasıyla karşı çıkar. Katalogda Neoklaudiopolis'a ait herhangi bir sikke yoktur; ancak Klaudiopolis'e ait

⁵ Klaudyos Batlamyus, *Cöğrafya*, 5.4.

⁶ William F. Ainsworth, "Notes on a Journey from Constantinople, by Heraclea, to Angora, in the Autumn of 1838", *Journal of the Royal Geographical Society* c. 9 (1839), s. 260.

⁷ William F. Ainsworth, *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia*, Londra, 1842, c. II, s. 94.

⁸ Franz Taeschner, *Das anatolische Wegenetz nach osmanischen Quellen*, Mayer & Müller, Leipzig, 1924, Franz Taeschner, *Das anatolische Wegenetz nach osmanischen Quellen*, Mayer & Müller, Leipzig, c. I, s. 222, n. 1.

⁹ Jean Tristan de Saint-Amant, *Commentaires historiques contenant l'histoire générale des empereurs, impératrices, césars et tyrans de l'empire romain*, Denis Moreau, Paris, 1657, c. II, s. 214 (no. 30); Julie Dalaison ve Fabrice Delrieux, *L'atelier monétaire de Neoklaudiopolis*, Paris, (baskıda), no. 34a.

birkaç sikke mevcuttur. Hardouin sözü geçen sikke üzerinde yer alan ve Tristan tarafından bir bütün halinde okunan kelimenin aslında *Klaudiopoleiton ne(koron)* olarak (imparatorluk kültürünün bekçileri anlamında) iki kelime olarak okunması gerektiğini söyler ve sikke üzerindeki yazının Bithynia Klaudiopolis'i¹⁰ olarak tanımladığı *Klaudiopolis* isimli şehirdeki imparatorluk kültürüne işaret ettiği sonucuna varır.

Tristan ve Hardouin araştırma hayatlarının büyük bir bölümünü masa başında geçirmişlerdir. Oysa Jean Foy-Vaillant (1632-1706) antik sikkelerle ilgili araştırmaları için Mısır ve Sicilya gibi uzak ülkelere seyahat etmiştir. Foy-Vaillant hem Seleukoslar, Ptoleminoslar ve Part sikkeleri üzerine yazılmış çok önemli bir esere, hem de Roma İmparatorluk dönemine ait sikkeler üzerine üç cilt olarak yazılmış bir başka esere sahiptir. Bu ciltlerin üçüncüsü *Numismata imperatorum, Augustarum et Caesarum, a populis, Romanae ditionis, Graece loquentibus*, doğu Yunan sikkelerine tahsis edilmiş olup 1700 yılında ikinci baskısı yayımlanmıştır. Bu eserde Neoklaudiopolis'e ait tek bir sikke yer alır. Bu sikkenin Paris'teki Sainte-Généviève manastırında bulunduğu ve arka yüzünde sunak ve yılanın bulunduğu belirtilmiştir. Tristan gibi, Foy-Vaillant da bu sikkenin Isauria'daki Klaudiopolis¹¹ darphanesinden çıktığını söyler.

Doksan yıl sonra İtalyan numismat Domenico Sestini (1750-1832) İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir Robert Ainslie'nin koleksiyonunu yayımlamıştır. Bu sikkeler arasında bir tanesi vardır ki, daha önce söz edilen üç yazarın hiç birisi tarafından görülmemiştir. Bu sikkenin arka yüzünde sunak ve yılan bulunmaktadır. Sestini sikkenin arka yüzündeki yazıyı "Neoklaudiopolis'e ait"¹² anlamına gelen *Neoklaudiopoleiton* olarak tek bir kelime olarak okumuş ve bu sikke ile Tristan ve Foy-Vaillant tarafından söz edilen sikkeler arasındaki benzerlikler üzerinde durmuş, ancak her iki yazarın bu sikkenin Isauria Klaudiopolis'i darphanesinden çıktığını söylediğine ait düşüncelerini reddetmiştir.

Onsekizinci yüzyılın sonlarında, Avrupa'daki aydınlanma çağının etkisi altında numizmatik sadece kataloglama çalışmalarını olmaktan çıkıp tarihsel bir bilim olmaya başlamıştır. Yeni çağın en önemli numizmatlarından biri Joseph Eckhel (1737-1798) adında bir Avusturyalıdır. Sekiz ciltlik kitabı *Doctrina numorum veterum*'da (Viyana, 1792-1798) iki sayfa Neoklaudiopolis'e ayrılmıştır. Eckhel tartışmalara yeni bir boyut getirmiştir: Bithynia *Klaudiopolis*'i MS ikinci yüzyılın ortalarından itibaren sikkeler üzerinde bu ismi kullanmayı bırakmış ve kendisini tekrar *Bithynion* olarak isimlendirmiştir. Böylece Hardouin'ın üzerinde Caracalla resmi bulunan sikkenin Bithynia Klaudiopolis'inde yapıldığı yönündeki düşüncesini kronolojik verilere dayanarak reddetmiştir. Bu isim altında sikke çıkarmış başka bir şehrin bilinmemesi nedeniyle, üzerinde sunak ve yılan olan sikke tiplerini mecburen Neoklaudiopolis ile özdeşleştirmiştir. Ayrıca Eckhel sikkeler üzerinde yer alan tarihlerin sikkelerin kaynağını göstermesi bakımından çok önemli olduklarına dikkat çeken olmuştur. Söz konusu sikke Bi-

¹⁰ Johannes Hardouin, *Nummi antiqui populorum et urbium illustrati*, Francois Muguët, Paris, 1684, s. 253; Dalaison ve Delrieux, *a.g.e.*, no. 14a; 15a; 15b; 16a.

¹¹ Jean Foy-Vaillant, *Numismata imperatorum, Augustarum et Caesarum, a populis, Romanae ditionis, Graece loquentibus, ex omni modulo percussa: quibus urbium nomina, dignitates, praerogativae, societates, epochae, numina, illustres magistratus, festa, ludii, certamina, & alia plurima ad eas spectantia consignantur*, Gallet, Amsterdam, 1700, s. 102.

¹² Domenico Sestini, *Lettere e dissertazioni numismatiche sopra alcune medaglie della collezione Ainslieana*, Masi, Livorno 1790, c. IV, s. 101.

thynia Klaudiopolis'inin takviminden farklı olarak, Amasya ve Germanikopolis¹³ örneklerinde olduğu gibi başka takvime göre tarihlendirilmiştir.

Fransız nümismat Théodore-Edme Mionnet (1770-1842) çalışma hayatını iki önemli projeye adanmıştır: Eckhel'in kataloğuna benzer bir antik sikke katalogu hazırlamak ve münferit sikkelere ait kalıpları çıkarmak. Mionnet *Description des médailles antiques grecques et romaines* adlı kitabının baş sayfasında 20,000 den fazla kalıp biriktirmiş olmasıyla övünür. Ancak çalışma yöntemi (*modus operandi*), hedefleri ve çalışmalarının tam olarak nerelere uzandığı halen hepimiz için büyük bir sırdır.¹⁴ Diğer taraftan onbeş cilt halindeki (eser esasen altı cilt olup, dokuz cildi eklerden oluşmaktadır) *Description des médailles* adlı eseri oldukça gelenekseldir. Neoklaudiopolis ikinci ciltte (1807) sadece sunak ve yılan ile temsil edilir. Görünüşe bakılırsa Mionnet'de bu sikkenin kalıbı yoktu ve bu nedenle tanımlamasını Sestini'nin görüşleri doğrultusunda yaptı. Aynı şekilde Sestini'yi takip ederek sikkeyi Marcus Aurelius¹⁵ dönemine tarihledi. Dördüncü ek cildin yayınlandığı 1829 yılına gelindiğinde dört adet daha Neoklaudiopolis sikkesinin Mionnet'in dikkatini çektiğini görüyoruz.¹⁶

Eckhel gibi Mionnetde sikkeler üzerinde yer alan kent takviminin (era) önemini takdir etmiştir. Neoklaudiopolis'e ait iki adet sikke üzerinde tarih bulunmaktadır. Daha yakın tarihli olan sikkenin arka yüzünde bir kartal, bir askeri nişan ve kent takviminin tarihi olan 206 yılı; ön yüzünde ise Severus'un portresi vardır. Daha eski olanın arka yüzünde ise Asklepios'un görüntüsü yer alır. Hardouin benzer bir sikkeyi Antoninus Pius¹⁷ dönemine tarihlendirmiştir. Mionnet de doğru bir şekilde bu örnek üzerindeki imparator portresini Antoninus Pius olarak yorumlamış, ancak 161¹⁸ yılını yanlışlıkla 191 olarak okumuştur. Bu yanlışlığa bağlı olarak da Neoklaudiopolis'in, ilki MÖ 45 yılında, diğeri (Eckhel'i takip ederek) MÖ 7¹⁹ yılında başlayan iki kent takvimi olduğunu varsaymıştır. Sonraki deliller ışığında özellikle 1899 yılında bulunan bir yazıtı dayanarak (bkz. aşağısı), iki takvim dönemi terkedilmiş ve Neoklaudiopolis'te takvim başlangıç noktası MÖ 6/5²⁰ olarak belirlenmiştir.

¹³ Joseph Eckhel, *Doctrina numorum veterum*, Joseph Degen, Viyana, 1794, bölüm 1, c. 2, ss. 388-389.

¹⁴ Marie de Laubier ve Michel Amandry, "Brique et soufre aux Monnaies et Médailles", *Revue de la Bibliothèque nationale de France* 29 (2008) s. 60.

¹⁵ Théodore-Edme Mionnet, *Description des médailles antiques grecques et romaines*, Testu, Paris, 1807, c. II, s. 398 (Paphlagonie no. 65).

¹⁶ Théodore-Edme Mionnet, *Description des médailles antiques grecques et romaines*, Testu, Paris, 1829, ek cilt IV, s. 568 (Paphlagonie no. 104-107); Mionnet son iki tanesinin kalıplarını çıkarmıştır. Neoklaudiopolitan orijinli 107 numara şüphelidir; Friedrich Imhoof-Blumer tarafından Ninive'ye atfedilmiştir: "Griechische Münzen: neue Beiträge und Untersuchungen", *Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Abhandlungen* c. 18/3 (1890), s. 594; Dalaison tarafından ise Isauria Klaudiopolis'ine (Ninika) atfedilmiştir: Dalaison ve Delrieux, *a.g.e.*

¹⁷ Hardunius, *a.g.e.*, s. 252.

¹⁸ William Henry Waddington, Ernest Babelon ve Théodore Reinach, *Recueil général des monnaies grecques d'Asie mineure*, Paris, 1924, bs. I/1-I/4, Second edition, Paris 1925, s. 190 n. 2. Mionnet'in hatası için alternative bir açıklama, bak George MacDonald, "The Era of Neoklaudiopolis", *Diethnes ephemeris tes nomismatikes archaiologias en Athenais*, c. 2, 17-20.

¹⁹ Mionnet, *Description*, ek cilt IV, s. 56.

²⁰ John George Clark Anderson, Franz Cumont ve Henri Grégoire, *Recueil des inscriptions grecques et latines de Pont et de l'Arménie* (Studia Pontica, c. III/1), Lamartin, Brüksel, 1910, ss. 86-87, no. 67 (bkz. aşağısı); Christian Marek, *Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia*, Ernst Wasmuth, Tübingen, 1993, s. 130; Wolfgang Leschhorn, *Antike Ären: Zeitrechnung, Politik und Geschichte im Schwarzmeerraum und in Kleinasien nördlich des Tauros* (Historia Einzelschriften, 81), Franz Steiner, Stuttgart, 1993, ss. 170-175.

Mionnet'in 1830 yılında yayımlanan ek cilt beşincisinde menşei büyük olasılıkla Neoklaudiopolis olan ve arka yüzünde sunak ve yılan bulunan bir başka sikke yer alır. Foy-Vaillant kaynak olarak verilmiştir. Mionnet'in bu sikkeyi şahsen görmemiş olduğu çok bellidir; çünkü elinde bir kalıbı yoktur²¹. Foy-Vaillant'ı takip ederek imparatoru Caracalla olarak tanımlamış, ancak darphane olarak Bithynia Klaudiopolis'ini işaret etmiştir. Şaşırtıcı bir şekilde Mionnet Eckhel'in Bithynion'un 3. yüzyılın başlarında uzun zamandan beri *Klaudiopolis* ismini kullanmadığı şeklindeki savını görmezden gelmiştir.

Neoklaudiopolis'e ait bilinen sikkelerin sayısı her geçen gün artmıştır. Yüzyıl sonra yayımlanan *Recueil général des monnaies grecques d'Asie Mineure* adlı eser Trajan döneminden Septimius Severus²² dönemine kadar olan süre için onaltı değişik sikke tipinden söz eder. Günümüzde ise Neoklaudiopolis'e ait elliden fazla tip bilinmektedir.²³

Gezginler Çağı: 19. Yüzyıl Başları

19. yüzyılda, Neoklaudiopolis'le ilgili araştırmaların odak noktası nümizmatik çalışmalardan şehrin fiziksel kalıntılarına, özellikle de yazıtlarına doğru kaymıştır. Pontus'un iç bölgeleri birkaç gezgin tarafından ziyaret edilmiştir. Daha sonra bu gezginler seyahat notlarını yayımlamışlardır. John Macdonald Kinneir (1782-1830) 1813 yılında İngiltere'den yola çıkmış ve 1814 yılı Mayıs ayında Boyabat'tan Samsun'a giderken Vezirköprü'den geçmiştir. Bu ziyaret sırasında kendisine şehirde iki bin ailenin yaşadığı ve minareleri olan on üç cami, bir han ve halka açık iki hamam bulunduğu söylenmiştir. Ayrıca bu yerleşimin kırk altıdan az olmayan bağımsız köye idari merkez görevi yaptığı da belirtilmiştir.²⁴ Seyahat notları 1818 yılında yayımlanan Kinneir, Vezirköprü'yü yazılı olarak anlatan ilk yabancı gezgindir.

William J. Hamilton (1805-1867), Londra Jeoloji Derneği Sekreteri (1807'de kurulmuş) 1836-1837 yıllarını Küçük Asya'da ve Doğu'da seyahat ederek geçirmiştir. Dönüş yolculuğu sırasında yolu Sinop'a düşmüş, Sinop'tan sonra da Dranaz geçidi üzerinden Boyabat ve Durağan'a ulaşmıştır.²⁵ Hamilton ve beraberindekiler akış yönünde Kızılırmak'ın doğu kıyısı boyunca seyahat ederek Çeltik²⁶ yakınlarındaki Vezirköprü'de 31 Temmuz 1836 gecesi, yalnızca bir gece konaklamışlardır.

Hamilton Vezirköprü sokaklarını geniş ve düzenli ancak evleri fakir ve yıkık olarak tasvir etmiştir. Halktan yardımsever olarak ve 'evlerinin ve işyerlerinin içlerindeki ve Bedesten duvarlarındaki yazıtları heyacanla gösterdiklerinden' söz etmiştir.²⁷ Hamilton bu yardımlar

²¹ Théodore-Edme Mionnet, *Description des médailles antiques grecques et romaines*, Testu, Paris, 1830, ek cilt V, s. 19 (no. 97); Foy-Vaillant, *a.g.e.*, s. 102.

²² Waddington, Babelon ve Reinach, *a.g.e.*, ss. 189-192.

²³ Dalaison ve Delrieux, *a.g.e.*

²⁴ John MacDonal Kinneir, *Journey through Asia Minor, Armenia, and Koordistan in the years 1813 and 1814; with remarks on the Marches of Alexander and Retreat of the Ten Thousand*, John Murray, Londra, 1818, s. 298.

²⁵ William J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: with some Account of their Antiquities and Geology*, John Murray, Londra, 1842, c. I, ss. 314-324.

²⁶ Hamilton, *a.g.e.*, c. I, ss. 326-327.

²⁷ Hamilton, *a.g.e.*, c. I, 328. Yazıtlar Hamilton'un ek cilt II, ss. 411-412: no. 64 (= Anderson, Cumont ve Grégoire, *a.g.e.*, no. 77); 65 (= no. 81); 88 (= no. 87a); 67 (= no. 85) bulunmaktadır.

sonucu, ertesi gün yapacağı Ladik seyahati öncesinde dört adet Yunaca yazıtı görme ve kopyalama şansını bulmuştur. Diğer araştırmacılar Vezirköprü'nün antik *Gadelon* veya *Gazelon* yerleşimi üzerinde kurulduğunu varsayarken, yerleşimi antik Phazemon²⁸ olarak tanımlayan ilk kişi Hamilton olmuştur.

William F. Ainsworth (1807-1896) tıp doktoruydu ve 1830 yılında kurulan Kraliyet Coğrafya Kurumu'nun kurucu üyeleri arasında yer almaktaydı. Ainsworth'un gezginlik kariyeri Mezopotamya'ya doktor olarak yaptığı bir ziyaret sırasında başlamıştır. 1837 yılında ise Keldani Hıristiyanlarına yönelik olarak Kraliyet Coğrafya Kurumu ve Hıristiyanlığı Yayma Cemiyeti tarafından ortaklaşa olarak finanse edilen bir seyahate başkan olarak atanmıştır. Grup 1838 yılı baharında Londra'dan ayrılmış, aynı yılın sonlarına doğru Vezirköprü'yü ziyaret etmiş ve 1840 yılında İngiltere'ye dönmüşlerdir. Bu geziyle ilgili olarak Ankara'yı da kapsayan ilk bilgiler 1839 yılında Kraliyet Coğrafya Kurumu'nun bilimsel dergisinde yer almıştır. Nihai yayın ise 1842 yılında yayımlanmıştır. 1842 yılı Hamilton'un seyahat günlüklerinin de yayımlandığı yıldır.

Ainsworth, Ereğli-Kastamonu yolculuğunu kırsal alan üzerinden yapmış, Taşköprü ve Boyabat'ın içinden geçerek Gök Irmak vadisini Kızılırmak'la keşiştiği noktaya kadar takip etmiştir. Nehrin akış yönünün tersine Hacıhamsa'ya²⁹ giden bir geçit bulmak için yapılan başarısız bir girişimden sonra, Ainsworth ve beraberindekiler Kızılırmak'ın akış yönünde doğu kıyısı boyunca yürümüş ve Çeltik yakınlarında kaynaklarla nehrin karşı tarafına geçmiştir. Ainsworth, Osmançık'a doğru yoluna devam etmeden önce iki gece Vezirköprü'de konaklamıştır. Vezirköprü'nün Ghedakara³⁰ olan erken modern adına dayanarak, diğer çağdaş meslektaşları gibi, bu yerleşimi antik Gadelon olarak kabul etmiştir. Bir tane yazıtı kayıtlara geçirmiş³¹ ve şehrin büyüklüğü ve görünüşü ile ilgili bazı notlar almıştır. Ayakta kalmış yapılar görünmemiş, ancak hamam inşaatında yeniden kullanılan devşirme malzeme,³² kalıntı parçaları ve sütun parçalarını³³ kayıtlara geçirmiştir.

İki Şehir Teorisi

Yukarıda sözü geçen gezginlere ve diğer bilimsel çalışma sahiplerine çok şey borçluyuz. Onların sayesinde 19. yüzyılın ortalarında antik dönem Anadolu'sunun doğru tarihsel haritalarını çıkarmak mümkün olmuştur. Bu çalışmalar arasında en iddialı ve en etkili olan proje Heinrich Kiepert'e (1818-1899) aittir. Birkaç dile çevrilmiş olan *Atlas antiquus*, adlı çalışması ilk olarak 1854 yılında yayımlanmış, on iki baskı yapmış ve birkaç dile çevrilmiştir. Bu çalışmanın 1869 yılı baskısında, Vezirköprü'yü *Gadilon* ve Merzifon'u *Phazemon* olarak görmektedir. *Andrapa*'nın yerini bulmak için hiçbir çaba sarfedilmemiştir. Bu saptamalar, Kiepert zamanındaki bilimsel fikir birliğini yansıtmaktadır ve üç başlık altında özetlenebilir:

²⁸ Hamilton, *a.g.e.*, c. I, 330.

²⁹ Ainsworth, "Notes", s. 256.

³⁰ William F. Ainsworth, *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia*, John Parker, Londra, 1842, c. I, 94.

³¹ Ainsworth, "Notes", s. 259 = Anderson, Cumont, Grégoire, *Recueil*, no. 81. Satır 6 ve 7 ne yazık ki, tek olarak kayıtlara geçirilmiştir. cf. Hamilton, *Researches*, c. I, not s. 329.

³² Ainsworth, "Notes", s. 260.

³³ Ainsworth, *Travels and Researches*, c. I, 94.

- (1) Antik Phazemon modern Merzifon'dur;
- (2) Antik Gazelon modern Vezirköprü'dür;
- (3) Phazemon-Neapolis ve Andrappa-Neoklaudiopolis iki farklı şehirdir.

Phazemon'un Merzifon'la özdeşleştirilmesinin Phazemon ve Merzifon kelimeleri arasındaki yüzeysel benzerlikten kaynaklandığı çok açıktır; ancak bu görüş Strabon'un Phazemonitis'le ilgili olarak yaptığı "ağaçtan yoksun ama tahıldan zengin"³⁴ açıklamasıyla destek bulmuştur. Merzifon ovasının Phazemonitis olarak genel kabul görmesinden sonra, Strabon'un yolundan gidilerek bu toprakların kuzeyindeki ülkenin de Gazelonitis olabileceği kabul edilmiştir. Bu durumda sayısız antik kalıntıya sahip olan Vezirköprü'ye de Gazelon olmak kalmıştır. Bu kabulleri takiben, Phazemonitis'in *en batı* sınırının Kızılırmak olarak bilinmesi ve Andrappa-Neoklaudiopolis'i Paphlagonia'ya yerleştiren ve *en doğu* sınırını Kızılırmak olarak gösteren Ptolemaios'a dayanılarak, Phazemon ve Andrappa'nın Kızılırmak'ın karşı kıyılarında yer alan iki ayrı şehir olduğu kabul edilmiştir.

1883 yılı Kasım ayında Berlin Bilimler Akademisi'nde yapılan bir sunumda arkeolog Gustav Hirschfeld (1847-1895) (Çorum ili sınırları içerisinde yer alan) İskilip'teki antik kalıntıları anlatmış ve bu kalıntıları yolların kesişme noktasında yer alan, önemli yerleşim Tavion olarak tanımlamıştır.³⁵ Bu açıklama, İskilip'in Tavion olduğunu savunan Hirschfeld'in argümanını on bir sayfalık yazısıyla çürütmeye çalışmış olan Kiepert'in, sert tepkisiyle karşılaşmıştır. Kiepert bu yazısında, İskilip Tavion olmadığına göre Andrappa'nın belki İskilip olduğu sonuca varmıştır.³⁶ Bu sözler Aberdeen Üniversitesi profesörü William M. Ramsay (1851-1939) tarafından heyecanla kabul görmüş ve *The Historical Geography of Asia Minor*³⁷ adlı monografında yer bulmuştur. Hirschfeld 1886³⁸ yılında hala ilk görüşünde ısrarlıydı. Ancak Pauly ve Wissowa'nın *Real-Encyclopädie* (1894) sinin birinci cildine 'Andrappa'yla ilgili bilgi girmesi istendiğine, Kiepert'in önerisini benimseyerek Andrappa'nın İskilip olduğunu yazmıştır.³⁹

Kiepert İskilip sorununu çözecek yeni bir yazıtın bulunmasını umutla beklediğini belirtmiştir. 1899 yılındaki ölümünden dört ay sonra İskilip hakkında genel olarak kabul edilmiş görüşün dayanak noktasını başarılı bir şekilde çürüten ve Hamilton'un 1842 yılındaki tahminlerini haklı çıkaran iki yeni yazıtın ilki bulunmuştur.

³⁴ Strabon, *Coğrafya*, 12.3.38.

³⁵ Gustav Hirschfeld, "Tavium", *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, 1883, ss. 1253-1255.

³⁶ Heinrich Kiepert, "Gegenbemerkungen zu der Abhandlung von Hrn. G. Hirschfeld über die Lage von Tavium", *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin* 1884, ss. 47-57.

³⁷ William Mitchell Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor* (Royal Geographical Society, Supplementary Papers, c. IV), John Murray, Londra, 1890, ss. 320-321.

³⁸ Gustav Hirschfeld, *Paphlagonische Felsengräber: Ein Beitrag zur Kunstgeschichte Kleinasiens* (Abhandlungen der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin), Weidmann, Berlin, 1886, s. 17.

³⁹ *Pauly's Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, J.B. Metzler, Stuttgart, c. 1 (1894), 2134.

1899-1909: On Yıl İçindeki Büyük Keşifler

Veziirköprü'yü ziyaret etmiş olan 19. yüzyıl gezginlerinin en sonuncusu Aberdeen Üniversitesinde Ramsay'in öğrencisi de olmuş olan klasik dönem araştırmacısı İskoç J.G.C. Anderson'dur (1870-1952).⁴⁰ Kendisine J.A.R. Munro ve F.B. Welch⁴¹ adında iki İngiliz araştırmacı eşlik etmiştir. Ladik ve Havza'yı ziyaret ettikten sonra 10 Ağustos 1899 tarihinde Veziirköprü'ye ulaşmışlardır.

Kendilerini 1900 yılının bahar aylarında Havza-Veziirköprü, Veziirköprü – Havza arasında seyahat etmiş olan Belçika'lı kardeşler Franz (1848-1947) ve Eugène (1869-1945) Cumont takip etmiştir.⁴² Belçikalı kardeşlerin çalışmasını 1907 yılında Veziirköprü'de dört gün kalmış olan Belçikalı filolog Henri Grégoire'nin (1881-1964) keşifleri takip etmiştir. Kendisi yeni yazıtlar toplamış, kendinden önce Veziirköprü'yü ziyaret etmiş araştırmacıların notlarını kontrol etmiş ve çevre köylerden daha önce kayıtlara geçirilmemiş birkaç yazıtı da kayıtlara geçirmiştir.⁴³

Anderson, Cumont kardeşler ve Grégoire'nin ortak buluşları üç cilt halinde *Studia Pontica* (Brüksel,1903-1910)⁴⁴ da yayımlanmıştır. Bu kitap günümüzde yani yayınlanmasından yüz yıl sonra bile antik Veziirköprü üzerine araştırmalar yapan araştırmacılar için temel kitap olma özelliğini korumaktadır. *Studia Pontica* nın üçüncü cildinde Veziirköprü'ye ait altmıştan fazla yazıt yer almaktadır ki, Hamilton'un 1842 tarihli seyahat raporunda şehirden ve çevresinden ancak dört yazıt vardı.

Anderson, keşif yolculuğuna 1899 yılında, döneminin kabul edilmiş bilgileri doğrultusunda, İskilip'in⁴⁵ Neoklaudiopolis olduğunu araştırmak üzere başlamıştı. Ağustos ayı ortalarında Veziirköprü'ye gelmiş ve Hamilton'un Phazemon-Neapolis'in burada olduğu doğrultusundaki hipotezini teyit için, yeni epigrafik kanıtlar bulma çalışmalarına başlamıştır. Ancak bu kanıtlar yerine imparatorlar Karus ve Karinus'u onurlandıran, "Neoklaudiopolis'li senato ve halk meclisinden" söz eden bir yazıt bulmuştur (SP III, 67). Anderson, "İskilip'te boşu boşuna aramış olduğu isme Veziirköprü'de rastlamış olmasını çok büyük bir sürpriz" olarak nitelemiştir.⁴⁶

Yazıtın üzerinde kent takvimine göre 288 tarihi yer almaktadır. Bu tarihin Karus'un kısa hükümdarlığı ile birleştirilmesi üzerine, ortaya kent takviminin başlangıcı olarak MÖ 6/5 yılı ortaya çıkmaktadır.⁴⁷ Ayrıca yazıt Veziirköprü yerleşimini antik Andrapa-Neoklaudiopolis olarak tanımlamaktadır. Ancak bu buluş anlaşılması kolay iki itirazı da

⁴⁰ Anma yazısı, *Journal of Roman Studies* c. 42, 1952, ss. 109-12.

⁴¹ John G. C. Anderson, *A Journey of Exploration in Pontus* (Studia Pontica, c. I), Lamartin, Brüksel, 1903, s. 1.

⁴² Franz ve Eugène Cumont, *Voyage d'exploration archéologique dans le Pont et la petite-Arménie* (Studia Pontica, c. II), Brüksel 1906, s. 125; Pierre Leriche ve Justine Gaborit, "Franz Cumont homme de terrain", *Mélanges de l'école française de Rome: Italie et Méditerranée*, c. 111, 1999, 648-652.

⁴³ Anderson, Cumont ve Grégoire, *a.g.e.*, önsöz; Claire Préaux, "Henri Grégoire", *Revue belge de philologie et d'histoire*, c. 43, 1965, s. 1194. Préaux'un notlarına göre Anderson, Cumont kardeşler ve Grégoire birlikte seyahat etmişlerdir, ama bunun böyle olmadığı açıkça bellidir.

⁴⁴ Dördüncü cilt planlanmış ancak basımı gerçekleştirilmemiştir.

⁴⁵ Anderson, *A Journey*, s. 1.

⁴⁶ Anderson, *A Journey*, s. 91.

⁴⁷ Anderson, Cumont ve Grégoire, *a.g.e.*, s. 86 (no. 67).

birlikte getirmiştir. İlki, Ptolemaios'a göre Andrappa-Neoklaudiopolis Paphlagonia bölgesinde yer alırken, Vezirköprü Kızılırmak'ın doğusunda bulunmaktadır. İki şehir teorisi ile ilgili olan ikinci itiraz ise, eğer Vezirköprü Andrappa-Neoklaudiopolis ise, aynı zamanda Phazemon-Neapolis olması mümkün değildir.

Journal of Hellenic Studies'de yayınlanmış olan iki farklı bildiri ile, Anderson ve Munro bu potansiyel itirazları ele almışlardır. Anderson'a göre, Phazemonitis'in batı kısımları, Neoklaudiopolis dahil olmak üzere, Paphlagonia'ya dahil olmuştur.⁴⁸ Munro ise, Vezirköprü'nün Andrappa-Neoklaudiopolis olması durumunda, Phazemon-Neapolis olamayacağından ikinci şehrin Havza olarak tanımlanması gerektiğini söylemiştir.⁴⁹

Anderson'un ziyaretinden dokuz ay sonra, Cumont kardeşler Vezirköprü'ye gelmiştir. Şehrin Ortodoks başpapazı ziyaretçilerin dikkatini Anderson ve ekibi tarafından atlanmış olan bir yazıtta çekmiştir. Kilisenin avlusunda bulunan ve yaklaşık elli satır olan bu yazıt İmparator Augustus'a bağlılık yemini metnidir (Resim 2).⁵⁰ Munro 1901 yılı Nisan ayında Franz Cumont'a yazdığı özel bir mektupta⁵¹, bu yazıttan bildirisini *Journal of Hellenic Studies*'e ye sunmadan önce haberdar olmadığı için duyduğu büyük üzüntüyü belirtmiştir.

Her iki yazıtın da Vezirköprü menşei olduğu ve uzaklardan buralara getirilmediği varsayılarak Neapolis ve Andrappa-Neoklaudiopolis'in tek ve aynı şehir olduğu ortaya konmuş olmaktadır. Bu, Anderson tarafından da *Studia Pontica*'nın 1903 yılında yayınlanan ilk cildinde ortaya konan bir hipotezdir. Yorumcular bu cildi bir bütün olarak övmüşler; ancak Vezirköprü söz konusu olduğunda bazıları iki şehir teorisini terk etme konusunda isteksiz davranmışlardır. İki yerli, ikisi Roma dilinde olmak üzere tek bir yerleşimin nasıl en az dört adı olabilir? Bu itiraz sorusunu coğrafya uzmanı Joseph Partsch (1851-1925) *Berliner Philologische Wochenschrift*⁵² için *Studia Pontica*'nın (1904) birinci cildi üzerine yaptığı gözden geçirme çalışmaları sırasında dile getirmiştir. Aslında yerli isimler sorunu daha önce de Anderson⁵³ tarafından Strabon'un metninde *Andrappa* ve *Phazemon*'un eş anlamlı olmadığı üzerinde durulmuştu.

İki farklı Roma adı problemini çözmek ise – en azından *Neoklaudiopolis*'in *Neapolis* olarak yeniden adlandırılmış olduğunun kabul edilmemesi durumunda – daha zordur. Tarihi coğrafya konularına ilgi duyan ve pek çok bildiri ile *Real-Encyclopädie*'ya önemli katkılarda bulunmuş okul müdürü Walther Ruge (1865-1943) bu konuya pedagoji dergisi *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum* için yaptığı değerlendirme çalışması sırasında değinmiştir.

⁴⁸ John G. C. Anderson, "Pontica", *Journal of Hellenic Studies*, c. 20, 1900, s. 152. Heinrich Kiepert, *Atlas Antiquus*'un 1903 yılı basımında Paphlagonia'nın sınırı Anderson'un teorisine uygun olarak adapte edilmiştir.

⁴⁹ John A. R. Munro, "Roads in Pontus, Royal and Roman", *Journal of Hellenic Studies*, c. 21, 1901, ss. 60-61 (1900 yılı sonbaharında). Munro notlarını yazarken bağlılık yemini yazıtının bulunduğu habersizdi (Anderson, Cumont ve Grégoire, *a.g.e.*, no. 66).

⁵⁰ Franz Cumont, "Un serment de fidélité à l'empereur Auguste", *Revue des études grecques*, c. 14, 1901, s. 26.

⁵¹ Munro'nun Cumont'a yazdığı 15 Nisan 1901 tarihli özel mektup, şu anda Academia Belgica, Roma'da (no. 2590) daki Cumont arşivinde bulunmaktadır.

⁵² Joseph Partsch, "Studia Pontica I", *Berliner philologische Wochenschrift*, c. 6, 1904, s. 177.

⁵³ Anderson, *A Journey*, ss. 92-93.

Ruge'nin vardığı sonuca göre, Vezirköprü Neapolis'di – bu sonuca İmparator'a bağlılık yeminine dayanarak varmıştır – aynı zamanda Neoklaudiopolis olması mümkün değildir.⁵⁴

Studia Pontica'nın üçüncü cildini gözden geçirme çalışmaları yapan Guillaume de Jerphanion (1877-1948) Ruge ile aynı mantığı izlemiş, ama tam tersi bir sonuca ulaşmıştır. Şöyle ki, bağlılık yemini taşının bir kilise avlusunda bulunmuş olması nedeniyle buraya başka bir yerden getirilmiş olabileceğine kanaat getirmiş ve İmparator Karus'u onurlandıran yazıtı daha fazla değer vererek yerleşimi Neoklaudiopolis olarak tanımlamıştır. Durum böyle olunca, bu yerleşimin aynı zamanda Neapolis de olması mümkün değildir sonucuna varmıştır.⁵⁵

Her ne kadar araştırmacıların çoğunluğu *Andrapa*, *Neapolis* ve *Neoklaudiopolis*'in aynı yerleşim için farklı isimler olduğunu kabul etmiş olsalar da, az sayıdaki iki şehir teorisi taraftarları önlerine engel olarak çıkmaktadır. *Real-Encyclopädie* dergisinin editörleri Neoklaudiopolis'başlığını yazma görevini, makalesini neredeyse tamamen iki şehir tartışmalarına ayırmış olan Walther Ruge'a vermişlerdir. Argümanı 1906 yılı ile aynıdır: Neapolis ve Neoklaudiopolis aynı şehir olamaz. Ancak sonuç tersine çevrilmiş ve Ruge şimdi Jerphanion'u takip etmiştir: Vezirköprü aslında Andrapa-Neoklaudiopolis olduğuna göre, aynı zamanda Phazemon-Neapolis'de olamaz. Bir sonraki ciltte (cilt. 19, 1938), Albert Herrmann (1886-1945) Phazemon'un modern Merzifon olduğu tespitini yapmıştır.

Yollar ve Köprüler

Neredeyse istisnasız tüm 19.yüzyıl gezginleri Vezirköprü'ye ya batıdan Durağan üzerinden, ya da doğudan Havza üzerinden ulaşmışlardır. Onlara göre Durağan-Vezirköprü – Havza yolu kesinlikle bir doğu-batı yoluydu. Bazı İngiliz gezginler konuya daha geniş bir bağlamda yaklaşmışlar ve nasıl Hindistan yarımadasının kuzeyinde uzanan geniş araziler üzerindeki İngiliz sömürge toprakları “Büyük Trans Asya Yolu” vasıtasıyla birarada tutulmuşsa, Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki toprakları da birbirine bir doğu-batı yolu ile bağlanmıştı⁵⁶ sonucuna varmışlardır.

Ancak 1890 yılında Ramsay tarafından da işaret edildiği üzere,⁵⁷ bu varsayımsal trans-Asya karayolundan hiçbir antik kaynak söz etmemektedir. Aynı şekilde ne bir Roma'lı yazar, ne de bugüne kadar korunagelmüş herhangi bir yazılı kaynaktan Vezirköprü üzerinden uzanan önemli bir yoldan söz edilmektedir.⁵⁸ Vezirköprü'den geçen yol üzerinde bulunmuş olan sayısız mil taşı ise bu Roma yolunun belli bir öneme sahip *via publica* statüsünde bir yol olduğunu söylemektedir. Ancak bu söylem, bu yolu “büyük trans Asya Yolu” olarak

⁵⁴ Walther Ruge, “Studia Pontica I. A Journey of Exploration in Pontus”, *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur*, c. 9, 1906, ss. 308-309.

⁵⁵ Guillaume de Jerphanion, “Studia Pontica III”, *Mélanges de la Faculté Orientale, Université Saint-Joseph, Beyrouth*, c. 5, 1911, s. xxxvi.

⁵⁶ Anderson, *A Journey*, ss. 86-87; Munro, *a.g.e.*, s. 54.

⁵⁷ Ramsay, *Historical Geography*, s. 45.

⁵⁸ Eckart Olshausen, “Pontica IV: Das römische Straßennetz in Pontos: Bilanz und Überblick”, *Orbis Terrarum*, c. 5, 1999, s. 111.

tanımlayabilmek için yeterli değildir: bu özellik Ankara üzerinden devam eden güney yolu için muhafaza edilmelidir.

Pontus yollarının ve miltaşlarının sistematik bir şekilde incelenmeye başlaması Ramsay'ın bölgeyi bir kaç kere ziyaret ettikten sonra, 1890 – 1891 yıllarında antik yollar üzerine bölgesel ölçekte bir araştırma organize etmesiyle başlamıştır. Anak Ramsay hastalığı nedeniyle 1891 yılındaki çalışmaya katılamamıştır. 1891 yılı çalışması sırasında ekip üyeleri Ağustos⁵⁹ sonlarına doğru Havza'ya varmışlar; ancak Vezirköprü'ye uğramamışlardır. Bu seyahate ait raporlar 1893 yılında D.G. Hogarth ve J.A.R. Munro tarafından yayımlanmıştır.

Gezginlerin Kızılırmak üzerinde bulunan yıkık⁶⁰ köprülerle ilgili tanımlamaları özellikle çok değerlidir. Çünkü, şu anda bu köprüler Altınkaya Barajının suları altında bulunmaktadır. Hem Hamilton, hem Ainsworth, hem de Anderson Çeltik'teki⁶¹ kayık iskelesinin batısındaki antik bir köprünün kalıntılarından söz ederler.

Anderson'un tanımlamalarına göre, köprünün yapımında “özenle kesilmiş taş bloklar harç kullanılmadan birleştirilmiştir.” Bu tanımlamadan köprünün Roma dönemine ait olduğunu söyleyebiliriz. Anderson'a göre, tek kemerli olan bu köprü 30 metre uzunluğundadır. Bu, bir Roma köprüsü için alışlagelmemiş bir durumdur; ancak tek örnek değildir. MS 3. yüzyıla tarihlenen ve Güneydoğu Anadolu'da Kahta yakınlarında yer alan bir başka köprü 34.2 m uzunluğundadır.⁶²

Nehrin akış yönünün tersine doğru az yukarıda bir başka köprüye ait kalıntılar vardı. Kinnier Vezirköprü'den yaklaşık 40 İngiliz mili⁶³ uzaklıkta Kızılıрмаğın karşı tarafında geçişini “güzel bir eski köprüye ait kalıntıların yakını” diye tanımlar.⁶⁴ Bu köprüye ait kalıntılar, 1978 yılına kadar Kemerbağçe köyü yakınlarında izlenebilmekteydi. En belirgin kalıntısı ise, nehrin sol yakasında birkaç metre yüksekliğe kadar korunagelmüş ayağı idi.⁶⁵ Durağan-Vezirköprü rotasında gitmiş olan tüm gezginler bu köprü yakınlarından geçmiş olmalıdır. Ancak neden Hamilton, Ainsworth veya Anderson'un değil de; yalnızca Kinneir'in bu köprüden söz etmiş olması anlaşılabilir bir durumdur.

⁵⁹ David G. Hogarth ve John A.R. Munro, “Ancient and Modern Roads in Eastern Asia Minor”, *Royal Geographical Society, Supplementary Papers*, c. 3, 1893, ss. 737-739.

⁶⁰ Ankara İngiliz Konsolosu, Sir Charles Wilson'un ikinci el raporunda söz edilen (William Mitchell Ramsay, “Inscriptions of Cilicia, Cappadocia, and Pontus”, *Journal of Philology*, c. 21, 1882, s. 157 tarafından alıntı yapılmıştır) ve Kızılırmak üzerinde halen ayakta durduğu söylenen köprü ile ilgili bilgi çok önemsenmemelidir. Olasılıkla Charles Wilson veya bilgi aldığı kişi Kurt Köprüsü'nden söz etmektedir.

⁶¹ Hamilton, *a.g.e.*, c. I, ss. 326-327; Ainsworth, “Notes”, s. 259; Anderson, *A Journey* (Studia Pontica, c. I), s. 85. Hamilton kayık iskelesinden köprüye mesafeyi 75 dakika, Anderson “yaklaşık bir saat” ve Ainsworth “kısa bir mesafe” olarak vermektedir. D.R. Wilson, *The historical geography of Bithynia, Paphlagonia and Pontus in the Greek and Roman periods*, lisans tezi, Oxford 1960, s. 368 ise üç İngiliz mili olarak vermektedir.

⁶² Colin O'Connor, *Roman bridges*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, ss. 127-129.

⁶³ Yak. 63 kilometre, ancak Kinnier mesafeleri abartma eğilimindedir.

⁶⁴ Kinneir, *a.g.e.*, s. 295.

⁶⁵ Eckart Olshausen, kişisel yazışma 2012; Joseph Biller, “Streifzüge durch Pontos – eine Landschaft und ihre Geschichte”, Eckart Olshausen, *Stuttgarter Kolloquium zur historischen Geographie des Altertums 1, 1980* (Geographica Historica, c. 4), Rudolf Habelt, Bonn, 1987, s. 217.

Aynı derecede anlaşılmaz olan bir diğer köprü de İstavros Irmağı üzerinde bulunan ve Vezirköprü'nün güneydoğusunda Tahna (Kayabaşı) köyü yakınlarında yer alan Kurt Köprüsü'dür. Yerleşimi 1900⁶⁶ yılında ziyaret eden Cumont kardeşler bu köprüyü Seleukos dönemine tarihlendirmişlerdir. Başka bir olasılık ise, ki bu durum ancak bir kazı ile test edilebilir, Roma dönemi temelleri üzerinde bir Selçuk dönemi, hatta Osmanlı dönemi yapısı bulunmasıdır. ⁶⁷ Yapının amacı halen belirsizliğini korumaktadır. Cumont kardeşler bu yapının Vezirköprü'den Samsun'a⁶⁸ uzanan yola ait olabileceğini öne sürmüşlerdir. 1907 yılında ise Grégoire, Kurt Köprüsü üzerinden Kavak'tan Vezirköprü'ye direkt uzanan olası bir Roma yolunu bulmaya çalışmıştır; ancak başarılı olamamıştır.⁶⁹

Therma' den *Neoklaudiopolis'*e uzanan Roma ana yolu İstavros ırmağını bugün Köprübaşı olarak bilinen köyde geçmekteydi. Anderson'la Cumont kardeşler de raporlarında o zamanlar ırmağın üzerinde yer alan ahşap bir köprüden söz etmişlerdir.⁷⁰

Vezirköprü mevkinde ise, yol Ulu Çay üzerinden geçer. Cumont kardeşler 1900 yılında yerleşimi ziyaret ettiklerinde çay üzerinde ahşap bir köprü tespit etmişlerdir. Bu köprüden akış yönünde yukarı doğru gidildiğinde ise, bir Roma dönemi yapısı kalıntılarının kanalın kenarlarını güçlendirmek üzere kullanıldığını görmüşlerdir.⁷¹ Günümüzde Ulu Çay üzerinde üç karayolu köprüsü vardır. En batıda yer alan köprü'nün akış yönünün az yukarısında, eski bir köprü ayağına ait kalıntılar gözlenir. Eğer bunlar Cumont kardeşler tarafından söz edilen ahşap köprü'nün alt yapısına ait kalıntılarsa, Roma dönemi köprüsünün biraz daha yukarıda, bugünkü şehrin kuzeybatısında yer aldığı söylenebilir.

Yolun fiziki kalıntılara ait çok az bilgi rapor edilmiştir. Ancak hem Munro,⁷² hem de Anderson⁷³ Havza ile Kavak arasında 19.yüzyıl şose yoluna paralel olarak uzanan eski bir yol parçasından söz ederler. Munro'ya göre, 'bazı yerlerde yüzey döşemesi bile bozulmadan korunagelmış'tir. Anderson ise, Aşağı Narlı yakınlarında Vezirköprü'nün kuzeybatısında büyük olasılıkla eski bir yola ait kalıntıları 'orada ve burada döşeme kalıntıları vardır'⁷⁴ şeklinde tanımlamıştır.

Daha Geniş Bir Çerçeve

Roma eyaleti kent arkeolojisi ve tarihi ile ilgili 'ellilerden seksenlere' kadar uzanan savaş sonrası on yıllar ekonomiye duyulan ilginin artışı ve her kenti ve eyaleti daha geniş bir çerçeve içinde görme eğilimi ile karakterize olmuştur. Bu, çoğunlukla metinsel kaynaklar

⁶⁶ Franz ve Eugène Cumont, *a.g.e.*, s. 129.

⁶⁷ U. Bahadır Alkım, "Samsun Bölgesi Çalışmaları 1973", *Türk Arkeoloji Dergisi*, c. 22, 1975, s. 6.

⁶⁸ Franz ve Eugène Cumont, *a.g.e.*, s. 129.

⁶⁹ Henri Grégoire, "Rapport sur un voyage d'exploration dans le Pont et en Cappadoce", *Bulletin de correspondance hellénique*, c. 33, 1909, ss. 7-8.

⁷⁰ Anderson, *A Journey*, ss. 83-84; Franz ve Eugène Cumont, *a.g.e.*, 128.

⁷¹ Franz ve Eugène Cumont, *a.g.e.*, s. 133.

⁷² Hogarth ve Munro, *a.g.e.*, s. 738.

⁷³ Anderson, *A Journey*, s. 50.

⁷⁴ Anderson, *A Journey*, s. 85; Eckart Olshausen ve Joseph Biller, *Historisch-Geographische Aspekte der Geschichte des Pontischen und Armenischen Reiches, 1: Untersuchungen zur historischen Geographie von Pontos unter den Mithradatiden* (Tübingen Atlas des vorderen Orient, Beiheft B, 29/1), Ludwig Reichert, Wiesbaden, 1984, s. 185; Olshausen, a.g.m., s. 99 tarafından alıntı yapılmıştır.

üzerine yoğunlaşmış savaş öncesi geleneğine karşı ortaya çıkmış anlaşılabilir bir tepkidir. Kantitatif arkeoloji yöntemlerinin uygulanmaya başlanmasıyla, Afrika veya batı illerinde sürdürülen Roma ekonomisi araştırmaları yeni ve çarpıcı anlayışlar kazanmıştır. Ancak benzer bir anlayış, pek çok nedenle, ki belki de en önemlisi Vezirköprü bölgesinde gerçekleşmiş yakın dönem yüzey araştırmalarının azlığıdır, bu bölge için söz konusu olmamıştır. D.R. Wilson'un 1960 yılında Oxford Üniversitesi'ne sunduğu doktora tezi konuyla ilgili öğretici bir örnektir. Konunun başlığı "The Historical Geography of Bithynia, Paphlagonia and Pontus in the Greek and Roman Periods: a new survey with particular reference to surface remains still visible" dır. Ancak Neapolis-Neoklaudiopolis⁷⁵ üzerine olan bölümü kesinlikle yeni akıma uymamaktadır. Daktilo yazısı ile altı sayfadan oluşan bu bölümde, Havza bölgesinde bulunmuş olan bir veya iki yeni buluntu dışında, tamamen *Studia Pontica* adlı yayından beri bilinen metinler, yazıtlar ve sikkeler kullanılmıştır. Yazının büyük bir kısmı iki şehir hipotezine dayandırılmış ve ekonomi ile ilgili olarak söz edilen -balık, tarım – gibi bilgiler de Strabon'dan⁷⁶ alınmıştır.

Wilson'un 'Büyük Trans Asya Yolu' ile ilgili tanımlamaları da hepsi zaten 1910⁷⁷ yılında bilinen miltaşlarına dayanmaktadır. Kızılırmak üzerindeki köprüye ait bilgilerle, Aşağı Narlı yakınlarındaki yola ait bilgiler ise Anderson'un çalışmalarından alınmıştır⁷⁸ Aynı metinlerin yeniden okunmasının konuya yeni bir anlayış getirmediği açıkça ortadadır. Yeni bir anlayış ancak yeni arkeolojik çalışmaların ve özellikle de yüzey araştırmalarının hızla gelişen alt disiplinleri sayesinde olabilir. Önemli bir adım 1970'li yılların başında İstanbul Üniversitesi profesörlerinden U.B. Alkım ve ekibi tarafından atılmıştır. Alkım ve ekibi kendi deyimlerince "Anadolu'nun hakkıyla en az araştırılmış bölgesi"⁷⁹ olan Samsun'da arkeolojik ve topografik araştırmalara başlamışlardır.

1984 yılına gelindiğinde ise karşımıza iki önemli Alman çalışması çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi Helmut Weimert'in *Wirtschaft als landschaftsgebundenes Phänomen* başlıklı tezidir, ki Pontos üzerine Wilson'un 1960 tarihli tezi ile pek çok ortak noktası bulunmaktadır. Wilson gibi, Weimert'da yeni sorular sormakta ve yine Wilson gibi bu sorulara Strabon'dan beri bilinen ve artık eskimiş olan bilgilerle cevap vermektedir. Weimert'in batı Phazemonitis⁸⁰ ekonomisi ile ilgili olarak verdiği bilgilerin büyük bir kısmı Strabon'a dayanmaktadır. Topografik bilgiler ise kısmen kendisinin 1982⁸¹ de Phazemonitis'e yaptığı ziyarete, kısmen de Anderson, Cumont kardeşler, Hamilton, Munro ve Wilson'un çalışmalarına dayanmaktadır. Çalışmada arkeolojinin katkıları kısaca tartışılmış, ancak daha sonra 'Pontos'da çok az sayıda planlı kazının yapılmış olması nedeniyle⁸² konu dışı bırakılmıştır.

⁷⁵ Wilson, *a.g.e.*, 187-192.

⁷⁶ Wilson, *a.g.e.*, ss. 189-190.

⁷⁷ Wilson, *a.g.e.*, ss. 366-367.

⁷⁸ Wilson, *a.g.e.*, s. 368.

⁷⁹ Baki Ögün, U. Bahadır Alkım ve ark., "Recent Archaeological Research in Turkey", *Anatolian Studies*, c. 23 (1973), 63.

⁸⁰ Hellmuth Weimert, *Wirtschaft als Landschaftsgebundenes Phänomen. Die antike Landschaft Pontos: Eine Fallstudie* (Europäische Hochschulschriften, III/242), Peter Lang, Frankfurt, 1984, s.76-77.

⁸¹ Weimert, *a.g.e.*, s. 195 n. 514.

⁸² Weimert, *a.g.e.*, s. 20.

Aynı yıl, Weimert'in kitabı çıktığında, Eckart Olshausen ve Joseph Biller tarafından ortaklaşa olarak kaleme alınmış olan *Tübingen Atlas des Vorderen Orient*'nin ek cilt yayımlanmıştır. Cildin ilk bölümü betimleyici özelliktedir ve yazarların bölgeye yaptıkları ziyaretlere ve araştırmalara dayanan pek çok yeni bilgi içerir. Son bölüm ise ('Index Ponticus') Pontus topografyasının her yerleşimi ile ilgili olarak, daha önce arazide yapılmış diğer çalışmaları da referans gösteren ve antik Pontos çalışacak öğrenciler için çok değerli bir kaynak konumundadır.

Yakın Geçmişteki ve Gelecekteki Araştırmalar

1980 lerden sonra, Pontos bölgesi araştırmaları ile ilgili bir diriliş söz konusu olmuştur. Bu çalışmaların çoğu 1976–2008 yılları arasında Stuttgart Üniversitesi'nde antik tarih bölümü başkanı olarak görev yapmış olan Eckart Olshausen himayesinde gerçekleşmiştir. Olshausen ve onunla birlikte çalışan Joseph Biller ve Gerhard Kahl Vezirköprü 'yü birkaç ziyaret etmişler ve daha önce bilinmeyen veya daha önce yayımlanmamış olan bir dizi yazıt kayıtlara geçirmişlerdir. Bu yeni yazıtlar arasında Neoklaudiopolis'li 'halk ve senato meclisinden'⁸³ söz eden bir yeni yazıt da yer alır.

Zürich Üniversitesi'nden, Christian Marek⁸⁴ ve öğrencisi Marco Vitale⁸⁵ Roma'nın kuzey Anadolu topraklarındaki mekansal ve politik organizasyonlarıyla ilgili sorunları gündeme getirmişlerdir. Kızılırmak'ın batısında yer alan ikiz kardeş şehir Pompeiopolis'de Lâtife Summerer (Münih Üniversitesi/Kastamonu Üniversitesi) tarafından sürdürülmekte olan araştırmalar da Neoklaudiopolis için önemli karşılaştırmalı kanıtlar sağlamayı vaat etmektedir.⁸⁶

Bölgenin kırsal kesimi ekonomisiyle ilgili olarak Gerhard Kahl (1992)⁸⁷ tarafından sunulan bir bildiri ve Deniz Burcu Erciyas'ın doktora tezi (2001) ise dikkatleri yeni yönlere çekmektedir. Şöyle ki, Strabon'a dayanan geleneksel görüşlerden uzaklaşmakta ve daha fazla arkeolojik ve ekolojik yaklaşımlar içeren ve Roma İmparatorluğu'nun diğer illerinde yapılan araştırmalarla daha uyumlu bir yaklaşım benimsenmiştir.⁸⁸ Ancak, bu yaklaşım da gene veri eksikliği ve karşılaştırma amaçlı çalışmalar için tek tip bir ölçüt kümesinin yokluğu nedeniyle engellenmiştir.⁸⁹

⁸³ Gerhard Kahl ve Eckart Olshausen, "Bericht über die epigraphische und numismatische Landesaufnahme im Samsun ili 1990", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1991, ss. 612-613.

⁸⁴ Christian Marek, *Stadt, Ara*; Christian Marek, *Pontus et Bithynia: Die römischen Provinzen im Norden Kleinasien*, Philipp von Zabern, Mainz, 2003.

⁸⁵ Marco Vitale, *Eparchie und Koinon in Kleinasien von der ausgehenden Republik bis ins 3. Jh. n. Chr.* (Asia Minor Studien, 67), Rudolf Habelt, Bonn, 2012.

⁸⁶ Lâtife Summerer (ed.), *Pompeiopolis I: Eine Zwischenbilanz aus der Metropole Paphlagoniens nach fünf Kampagnen (2006-2010)* (ZAKS Schriften, 21), Baier & Beran, Langenweißbach, 2011.

⁸⁷ Kahl, Gerhard, "Überreste von antiken Keltern im Gebiet von Neoklaudiopolis", *Hohenheimer Themen*, c. 1, 1992, 23-41.

⁸⁸ Deniz Burcu Erciyas, *Studies in the Archaeology of Hellenistic Pontus: The Settlements, Monuments, and Coinage of Mithradates VI and his Predecessors*, doktora tezi, Cincinnati Üniversitesi, Cincinnati, 2001, ss. 10-17; 21-23, de ki ilgili metodolojik konularla ilgili bir tartışma için.

⁸⁹ Erciyas, a.g.e., s. 15.

Berlin Özgür Üniversitesi tarafından yürütülmekte olan Nerik projesi Vezirköprü bölgesine kadar uzanan ileri bir adım atmıştır.⁹⁰ Her ne kadar asıl ilgilendiği Bronz Çağ'da Oy-
mağaç bölgesinin araştırılması ise de, Nerik yerleşiminde gerçekleştirilen paleobotanik ve
arkeofaunal analiz sonuçları, tabii ki geniş Phazemonitis alanı için de geçerli olmuştur.
Ayrıca, Nerik projesi şemsiyesi altında sürdürülen topografik araştırmalarla da, Roma dö-
neme ait yeni bilgilere ulaşılmıştır.⁹¹ 2010 dan beri Kopenhag Üniversitesi ve Güney Dani-
marka Üniversitesi'nden bir heyet tarafından gerçekleştirilen çalışmalarla da, kronolojik kap-
sam Roma ve erken Bizans dönemlerini içerecek şekilde genişlemiştir.⁹² Şimdiye kadar ki
sonuçlar arasında şehrin en kuzey kesiminde bulunmuş olan ve büyük olasılıkla bir Bizans
dönemi *martyrion* u olan bir yapı kompleksi yer alır.⁹³

Vezirköprü bölgesi yolları, Pontos (Eckart Olshausen)⁹⁴ ve Paphlagonia (Klaus Belke)⁹⁵
bölgeleri büyük yol ağına araştıran çalışmalarda da kısaca yer almıştır. Neoklaudiopolis'de
birleşen yolların gelişimi ve bunların erken dönem yolları ile ilişkilerini anlayabilmek için
daha lokal olarak yapılacak araştırmalara ihtiyaç vardır. Vezirköprü bölgesinden bilinen
yaklaşık otuz Roma taşı vardır ve bunların yarısı *Studia Pontica* editörleri tarafından bilinmek-
tedir. 1988 e kadar olan tüm miltaşları David French tarafından *Interim Catalogue of Milestones*
(1988)⁹⁶ adlı yayında yayım tarihleriyle kayıtlara geçirilmiştir. Üç yeni miltaşı ise 2010 yılında
yayımlanmıştır.⁹⁷

2008 de yayımlanan *Geçmişten Günümüze Vezirköprü* ve 2012 de şehir ve ait olduğu bölge
ile ilgili olarak yayımlanan rehber kitap,⁹⁸ her ne kadar Roma dönemi Neoklaudiopolis'i⁹⁹ ile
ilgili çok az ve hatalı bilgiler içermekteyse de, kent tarihine artan yerel ilgiyi göstermesi
bakımından önem taşımaktadırlar. Şehirde antik miras konusunda meydana gelen uyanış
yeni buluntuların koruma altına alınarak kayıtlara geçirilmesi bakımından önem taşımak-
tadır. Müstakil olarak ayakta duran herhangi bir kalıntıya sahip olmayan bir şehirde, şehir
sakinlerinin iki bin yıllık bir tarihin ayaklar altında yattığını unutabilmeleri çok kolaydır.

⁹⁰ Rainer Maria Czichon, Jörg Klinger et al., "Archäologische Forschungen am Oymağaç Höyük/Nerik(?)
in den Jahren 2007-2010", *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft*, c. 143 (2011); www.nerik.de

⁹¹ Tönnes Bekker-Nielsen ve Christian Högel, "Three Epitaphs from the Vezirköprü Region", *Epigraphica
Anatolica*, c. 45 (2012); Tönnes Bekker-Nielsen, "Neapolis-Neoklaudiopolis: a Roman city in northern Anatolia",
Ünsel Yalçın (ed.), *Anatolian Metal VI*, Deutsches Bergbaumuseum, Bochum, 2013.

⁹² Daha fazla bilgi için bkz. websitesi www.sdu.dk/halys.

⁹³ Bekker-Nielsen, "Neapolis-Neoklaudiopolis", ss. 211-212.

⁹⁴ Olshausen ve Biller, *a.g.e.*, ss. 40-42; Olshausen, *a.g.m.*, s. 104.

⁹⁵ Klaus Belke, *Paphlagonien und Honorias* (Tabula Imperii Byzantini, 9), Österreichische Akademie der Wis-
senschaften, Viyana, 1996, ss. 124-127.

⁹⁶ David French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Fasc. 2.1: An Interim Catalogue of Milestones* (British
Institute of Archaeology at Ankara Monograph, 9; British Archaeological reports, International Series, 392/I),
British Archaeological Reports, Oxford, 1988, ss. 315-325. Bu yayın yazarın 2012 yılında Ankara İngiliz Arkeoloji
Enstitüsü'nün www.biaa.ac.uk adresli web sayfasında dijital olarak yayınlanmış olan Anadolu miltaşları *Corpus*'u
çalışmasına öncü niteliğindedir.

⁹⁷ Tönnes Bekker-Nielsen, "New milestones from Neoklaudiopolis", *Epigraphica Anatolica*, c. 43, 2010, ss. 87-
91.

⁹⁸ Hakan Gönendik ve Bünyamin Kıvrak, *Vezirköprü: Rehber kitap*, Vezirköprü belediyesi, Vezirköprü, 2012.

⁹⁹ Neğdet İçci ve Bünyamin Kıvrak (ed.), *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, Vezirköprü kaymakamlığı, 2008, s.
90; Gönendik ve Kıvrak, *a.g.e.*, s. 11.

KAYNAKLAR

- Ainsworth, William F., "Notes on a Journey from Constantinople, by Heraclea, to Angora, in the Autumn of 1838", *Journal of the Royal Geographical Society*, c. 9, 1839, ss. 216-76.
- Ainsworth, William F., *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia*, John Parker, Londra, 1842.
- Alkım, U. Bahadır, "Samsun Bölgesi Çalışmaları 1973", *Türk Arkeoloji Dergisi*, c. 22, 1975, ss. 5-12.
- Anderson, John G. C., *A Journey of Exploration in Pontus* (Studia Pontica, c. I), Lamartin, Brüksel, 1903.
- Anderson, John G. C., "Pontica", *Journal of Hellenic Studies*, c. 20, 1900, ss. 151-58.
- Arslan, Murat, *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*. İstanbul, Odin, 2007.
- Bekker-Nielsen, Tønnes, "Neapolis-Neoklaudiopolis: a Roman city in northern Anatolia", Ünsel Yalçın (ed.), *Anatolian Metal VI*, Deutsches Bergbaumuseum, Bochum, 2013.
- Bekker-Nielsen, Tønnes, New milestones from Neoklaudiopolis, *Epigraphica Anatolica* 43, 87-91.
- Bekker-Nielsen, Tønnes ve Christian Högel, "Three Epitaphs from the Vezirköprü Region, *Epigraphica Anatolica*, c. 45, 2012.
- Belke, Klaus, *Paphlagonien und Honorias* (Tabula Imperii Byzantini, 9), Österreichische Akademie der Wissenschaften, Viyana, 1996.
- Biller, Joseph, "Streifzüge durch Pontos – eine Landschaft und ihre Geschichte", Eckart Olschhausen (ed.), *Stuttgarter Kolloquium zur historischen Geographie des Altertums* 1, 1980 (Geographica Historica, 4), Rudolf Habelt, Bonn, 1987, ss. 213-32
- Czichon, Rainer Maria ve ark., "Archäologische Forschungen am Oymaagac Höyük/Nerik(?) in den Jahren 2007-2010", *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft* 143, 2011, ss. 169-250.
- Cumont, Franz, „Un serment de fidélité à l'empereur Auguste“, *Revue des études grecques*, c. 14, 1901, ss. 26-45.
- Dalaison, Julie ve Fabrice Delrieux, *L'atelier monétaire de Neoclaudiopolis*, Paris, (Baskıda).
- Eckhel, Joseph, *Doctrina numorum veterum*, bölüm 1, c. 2, Joseph Degen, Viyana, 1794.
- Erciyas, Deniz Burcu, *Studies in the Archaeology of Hellenistic Pontus: The Settlements, Monuments, and Coinage of Mithradates VI and his Predecessors*, doktora tezi, Cincinnati Üniversitesi, Cincinnati, 2001.
- Foy-Vaillant, Jean, *Numismata imperatorum, Augustarum et Caesarum, a populis, Romanae ditionis, Graecè loquentibus, ex omni modulo percussa: quibus urbium nomina, dignitates, praerogativae, societates, epochae, numina, illustres magistratus, festa, ludi, certamina, & alia plurima ad eas spectantia consignantur*, Amsterdam, 1700.

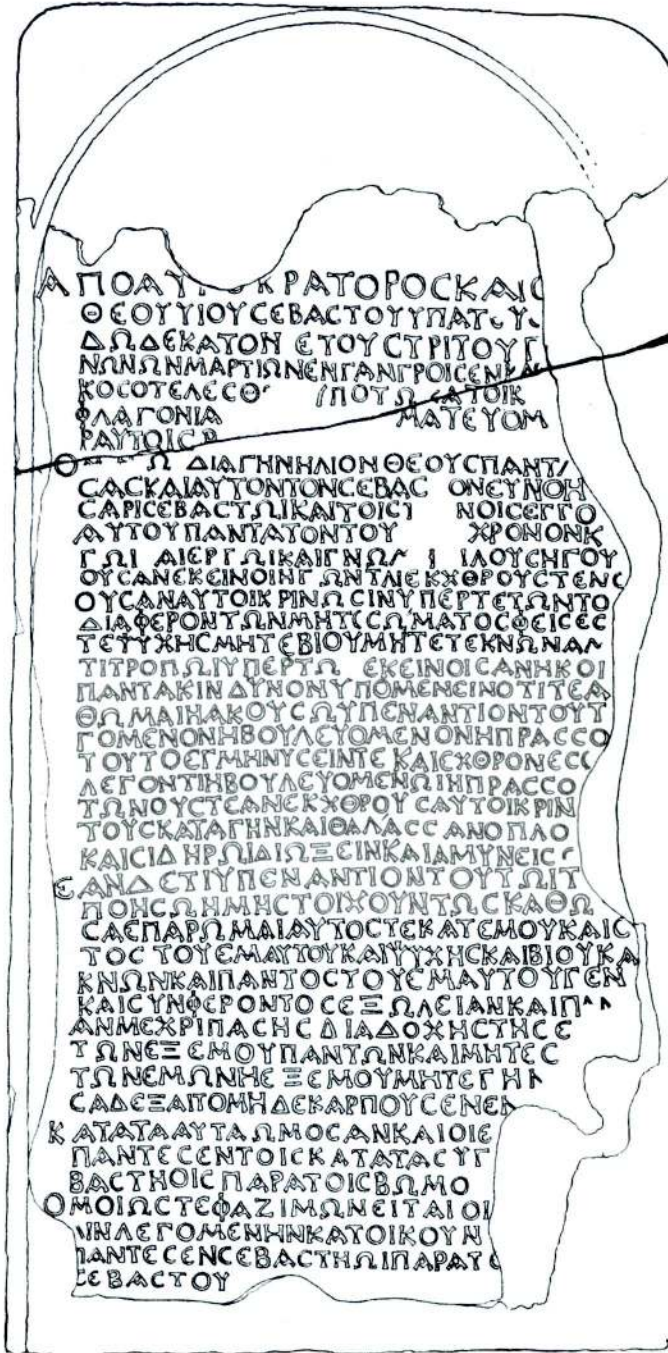
- French, David, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Fasc. 2.1: An Interim Catalogue of Milestones* (British Institute of Archaeology at Ankara Monograph, 9; British Archaeological reports, International Series, 392/I), British Archaeological Reports, Oxford, 1988
- Gönendik, Hakan ve Bünyamin Kıvrak, *Vezirköprü: Rehber kitap*, Vezirköprü belediyesi, Vezirköprü, 2012.
- Grégoire, Henri, “Rapport sur un voyage d’exploration dans le Pont et en Cappadoce”, *Bulletin de correspondance hellénique*, c. 33, 1909, ss. 3-169.
- Hamilton, William J., *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: with some Account of their Antiquities and Geology*, John Murray, Londra, 1842.
- Harduinus, Johannes (Jean Hardouin), *Nummi antiqui populorum et urbium illustrati*, Francois Muguet, Paris, 1684.
- Hirschfeld, Gustav, “Tavium”, *Sitzungsberichte der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, 1883, ss. 1243-1270.
- Hirschfeld, Gustav, *Paphlagonische Felsengräber: Ein Beitrag zur Kunstgeschichte Kleinasiens* (Abhandlungen der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin), Weidmann, Berlin, 1886.
- Hogarth, David G. ve John A.R. Munro, “Ancient and Modern Roads in Eastern Asia Minor”, *Royal Geographical Society, Supplementary Papers*, c. 3, 1893, ss. 643-739.
- Højte, Jakob Munk, “From Kingdom to Province: Reshaping Pontos after the Fall of Mithradates VI”, Tønnes Bekker-Nielsen (ed.), *Rome and the Black Sea Region: Domination, Romanisation, Resistance* (Black Sea Studies, 5), Aarhus University Press, Aarhus, 2006, ss. 15-30.
- İğci, Neğdet ve Bünyamin Kıvrak (ed.), *Geçmişten Günümüze Vezirköprü*, Vezirköprü kaymakamlığı, 2008.
- Imhoof-Blumer, Friedrich, Griechische Münzen: neue Beiträge und Untersuchungen, *Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Abhandlungen* c. 18/3, 1890, ss. 525-798.
- Jerphanion, Guillaume de, “Studia Pontica III”, *Mélanges de la Faculté Orientale, Université Saint-Joseph, Beyrouth*, c. 5, 1911, ss. xxxvi-xxxviii.
- Kahl, Gerhard, „Überreste von antiken keltern im Gebiet von Neoklaudiopolis“, *Hohenheimer Themen*, c. 1, 1992, 23-41.
- Kahl, Gerhard ve Eckart Olshausen, “Bericht über die epigraphische und numismatische Landesaufnahme im Samsun ili 1990”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1991, ss. 611-616.
- Kiepert, Heinrich, Gegenbemerkungen zu der Abhandlung von Hrn. G. Hirschfeld über die Lage von Tavium, *Sitzungsberichte der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, 1884, ss. 47-57.

- Kinneir, John MacDonald, *Journey through Asia Minor, Armenia, and Koordistan in the years 1813 and 1814; with remarks on the Marches of Alexander and Retreat of the Ten Thousand*, John Murray, Londra, 1818.
- Laubier, Marie de, ve Michel Amandry, "Brique et soufre aux Monnaies et Médailles", *Revue de la Bibliothèque nationale de France*, c. 29, 2008, ss. 59-62.
- Leriche, Pierre ve Justine Gaborit, "Franz Cumont homme de terrain", *Mélanges de l'école française de Rome: Italie et Méditerranée*, c. 111, 1999, ss. 647-666.
- Leschhorn, Wolfgang, *Antike Ären: Zeitrechnung, Politik und Geschichte im Schwarzmeerraum und in Kleinasien nördlich des Tauros* (Historia Einzelschriften, 81), Franz Steiner, Stuttgart, 1993
- MacDonald, George, "The Era of Neoclaudiopolis", *Diethnes ephemeris tes nomismatikes archaiologias en Athenais*, c. 2, 1899, ss. 17-20.
- Marek, Christian, *Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia*, Ernst Wasmuth, Tübingen, 1993,
- Marek, Christian, *Pontus et Bithynia: Die römischen Provinzen im Norden Kleinasiens*, Philipp von Zabern, Mainz, 2003.
- Marek, Christian, *Geschichte Kleinasiens in der Antike*, C.H. Beck, Münih, 2010.
- Mionnet, Théodore-Edme *Description des médailles antiques grecques et romaines*, c. II, Testu, Paris, 1807.
- Mionnet, Théodore-Edme, *Description des médailles antiques grecques et romaines*, ek cilt IV, Testu, Paris, 1829.
- Mionnet, Théodore-Edme, *Description des médailles antiques grecques et romaines*, ek cilt V, Testu, Paris, 1830.
- Munro, John A. R., "Roads in Pontus, Royal and Roman", *Journal of Hellenic Studies*, c. 21, 1901, ss. 52-66.
- O'Connor, Colin, *Roman bridges*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.
- Ögün, Baki, U. Bahadır Alkım ve ark., "Recent Archaeological Research in Turkey", *Anatolian Studies*, c. 23, 1973, 13-68.
- Olshausen, Eckart, "Pontica IV: Das römische Straßennetz in Pontos: Bilanz und Überblick", *Orbis Terrarum*, c. 5, 1999, ss. 93-113.
- Olshausen, Eckart ve Joseph Biller, *Historisch-Geographische Aspekte der Geschichte des Pontischen und Armenischen Reiches, 1: Untersuchungen zur historischen Geographie von Pontos unter den Mithradatiden* (Tübinger Atlas des vorderen Orient, Beiheft B, 29/1), Ludwig Reichert, Wiesbaden, 1984.
- Partsch, Joseph, "Studia Pontica I", *Berliner philologische Wochenschrift*, c. 6, 1904, ss. 175-178.
- Préaux, Claire, "Henri Grégoire", *Revue belge de philologie et d'histoire*, c. 43, 1965, ss. 1193-1198.

- Ramsay, William Mitchell, "Inscriptions of Cilicia, Cappadocia, and Pontus", *Journal of Philology*, c. 21, 1882, ss. 142-160.
- Ramsay, William Mitchell, *The Historical Geography of Asia Minor* (Royal Geographical Society, Supplementary Papers, c. IV), John Murray, Londra, 1890.
- Ruge, Walther, "Studia Pontica I. A Journey of Exploration in Pontus", *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur*, c. 9, 1906, ss. 308-309.
- Sestini, Domenico, *Lettere e dissertazioni numismatiche sopra alcune medaglie della collezione Ainslieana*, c. IV, Masi, Livorno, 1790.
- Summerer, Lâtife (ed.), *Pompeiopolis I: Eine Zwischenbilanz aus der Metropole Paphlagoniens nach fünf Kampagnen (2006-2010)* (ZAKS Schriften, 21), Baier & Beran, Langenweißbach, 2011.
- Taeschner, Franz, *Das anatolische Wegenetz nach osmanischen Quellen* (Türkische Bibliothek, 22), Mayer & Müller, Leipzig, 1924.
- Tristan de Saint-Amant, Jean, *Commentaires historiques contenant l'histoire générale des empereurs, impératrices, césars et tyrans de l'empire romain*, Denis Moreau, Paris, 1657.
- Vitale, Marco, *Eparchie und Koinon in Kleinasien von der ausgehenden Republik bis ins 3. Jh. n. Chr.* (Asia Minor Studien, 67), Rudolf Habelt, Bonn, 2012.
- Weimert, Hellmuth, *Wirtschaft als Landschaftsgebundenes Phänomen. Die antike Landschaft Pontos: Eine Fallstudie* (Europäische Hochschulschriften, c. III/242). Peter Lang, Frankfurt, 1984.
- Wilson, D.R., *The historical geography of Bithynia, Paphlagonia and Pontus in the Greek and Roman periods*, lisans tezi, Oxford, 1960.

Resim 1. Tristan'ın *Commentaires historiques*'in 2. cildinden: bir yüzünde sunak, bir yüzünde yılan olan Karakala dönemi sikkesi (Kral Kütüphanesi, Kopenhag'da).

Resim 2. Neoklaudiopolis yemin yazıtı (Anderson, Cumont ve Grégoire, s. 79)